

VIER BOUWSTENEN OM TE WERKEN AAN CONTINUÏTEIT

Verslag van enkele bijdragen op de studiedag van 26 oktober 2012

Fons GEERTS¹

Enkele ideeën vanuit een contextuele invalshoek

Verslag van de inbreng van Annemie Dillen²

De theorie van Ivan Boszormenyi-Nagy over loyaliteit gaat vnl. over gezinsrelaties, niet over hulpverleningsrelaties, maar wellicht is hierover ook wel wat te zeggen vanuit contextuele invalshoek.

Een visie op Loyaliteit

Nagy onderscheidt verschillende soorten loyaliteiten:

- Existentiële loyaliteit: deze is van bij de geboorte, meegekregen, heeft te maken met de 'zijns-band' tussen ouder en kind.
- Verworven loyaliteit: of 'opgebouwde' loyaliteit, doorheen het leven verworven, zoals

tussen partners, maar eventueel ook tussen kinderen en pleegouders, tussen kinderen en opvoeders, in de zorg.

- Onzichtbare loyaliteit: het is een 'kracht' tussen mensen, die niet zichtbaar te maken is.
- Verticale loyaliteit: is de loyaliteit tussen ouder en kind.
- Horizontale loyaliteit: bijvoorbeeld tussen partners.

De loyaliteit waarover Nagy het heeft, is anders dan de loyaliteit die men kan hebben ten aanzien van het bedrijf waarvoor men werkt, zijn vaderland, ... Dit is een "keuze" die men maakt, en die vaak te maken heeft met machtsverhoudingen, met (ver)bindingen en verwachtingen...

"Loyaliteit in contextuele therapie is niet gebaseerd op een 'gevoel' van loyaliteit of op de psychologie van hechting of aantrekkingskracht. Zij is ook niet gebaseerd op door macht geïnspi-

---

1 Fons Geerts is eindredacteur van het Tijdschrift voor Welzijnswerk en stafmedewerker Ethiek en Zingeving bij het Vlaams Welzijnsverbond. Hij stelde deze bijdrage samen, onder meer op basis van verslagen van Fanny De Langhe, stafmedewerker bij het Vlaams Welzijnsverbond, de presentaties van de sprekers en eigen notities.

2 Annemie Dillen is betrokken bij onze Ethische Commissie en voorzitter van het Academisch Centrum voor Praktische Theologie aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven. Naast publicaties over gezin en geloof, over huiselijk geweld en over diaconie, schreef ze ook over het contextuele denken van Ivan Boszormenyi-Nagy.

reerde afhankelijkheid of onderwerping van de zwakkere, zoals de feodale loyaliteit aan koning of hoge adel." (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994, 30) Nagy omschrijft loyaliteit als "preferentiële trouw aan mensen met wie men een relatie heeft en die op voorrang gerechtigde aanspraak hebben bij het aangaan van een 'band'." (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1986, 418; 1994, 447).

Nagy vertrekt ervan dat mensen relationele wezens zijn. Als alles goed gaat is er een evenwicht in de balans tussen geven en nemen, als er een onevenwicht ontstaat spreekt hij over 'gespleten loyaliteit' en 'loyaliteitsconflict'. Mensen kunnen evenwel groeien in relaties. In zijn therapie vraagt hij aandacht voor het 'passend geven' tussen ouders en kinderen, om de 'balans' terug in evenwicht te brengen. Nagy spreekt voortdurend in ethische termen: zo stelt hij dat men door voor mekaar zorg op te nemen in een relatie 'verdienste' kan opbouwen. Toch is loyaliteit bij Nagy geen morele norm, maar een kracht in de relatie tussen mensen. Loyaliteit heeft ook te maken met betrouwbaarheid en vertrouwen in relaties.

Enkele mogelijke implicaties van het contextuele gedachtegoed voor zorgrelaties

Het verschil tussen ouder-kindrelaties en zorgrelaties is dat het bij deze laatste per definitie om asymmetrische relaties gaat. We kunnen ons dan ook afvragen of er parallellen te trekken zijn. Uiteraard zijn ouder-kindrelaties ook zorgrelaties. De loyaliteit aan ouders is echter zowel existentieel als verworven, terwijl het in een hulpverleningrelatie alleen om een verworven loyaliteit gaat. Doordat het in de ouder-kindrelatie om existentiële loyaliteit gaat, blijft **de 'centrale rol' van de ouders** meespelen, ook al zijn ze op de achtergrond verdwenen, of wanneer er sprake is van kindermishandeling, verwaarlozing of uithuisplaatsing.

Er moet in de hulpverlening niet enkel aandacht zijn voor continuïteit, ook voor mogelijke **loyaliteitsconflicten**. Het is in de eerste plaats belangrijk dat men zich hiervan bewust is. Het gaat hierbij niet zozeer om het 'verklaren', maar om een manier van 'verstehen'. Daarbij gaat men zoeken naar manier om 'passend' te geven: dit kan op heel verschillende manieren. Onder 'passend geven' verstaan we geen zelfopoffering (ook niet van hulpverleners), er moet aandacht zijn voor zelfzorg, maar ook voor trouw en betrouwbaarheid. Aandacht hebben voor passend geven en ontvangen van hulpverleners is ook belangrijk bij het voorkomen van burnout, en staat in functie van de zelfwaarde en tevredenheid van de hulpverlener.

Er is volgens Nagy sprake van loyaliteit **over de generaties** heen (bijv. 'onrecht' dat men aangedaan is door de eigen ouders, zal men meedragen naar de relatie met de eigen kinderen). Hier moeten we in de hulpverlening respectvol mee omgaan en actief gaan zoeken hoe het kind passend kan 'geven' aan zijn ouders én hoe de ouders kunnen laten zien aan het kind dat ze dit ook passend 'ontvangen'. Er wordt hierbij ook aandacht gevraagd voor het gevaar dat men loopt om impliciet de boodschap te geven dat men de 'goede' hulpverlener (opvoeder, pleegouder) is tegenover de 'slechte' ouder. Het is in dit verband belangrijk dat er samengewerkt wordt met de ouders. (ouderparticipatie) Niemand is een monster: het is dan ook belangrijk de dialoog met de ouders te blijven zoeken, en hulpbronnen te blijven aanspreken.

Existentiële loyaliteit staat echter niet 'hoger' dan verworven loyaliteit. Deze laatste is ook belangrijk en niet zomaar inwisselbaar. In tegenstelling tot de existentiële loyaliteit, waarvoor men niets moet doen, hangt de verworven loyaliteit samen met de tijd die erin gestoken werd, de **investering in de relatie**, de mate van geven en nemen die in de relatie aanwezig is.

Men kan de vraag stellen hoe 'eeuwig durend' loyaliteit is, en of er hier een verschil is tussen de existentiële en de verworven loyaliteit? Soms merken we dat kinderen ook disloyaal zijn ten aanzien van hun ouders. Hierbij is het belangrijk hulpbronnen te zoeken om hier tegenin te gaan. Het is belangrijk dat de (professionele) hulpverleningsrelatie niet in de plaats komt van de verticale relatie tussen ouder en kind. Verder is het belangrijk de **netwerken** rond de hulpvragers te verruimen. Hierbij kan men zich de vraag stellen hoeveel nieuwe en verschillende loyaliteiten een mens (een kind) tegelijk of op-eenvolgend aankan, en hoeveel breuken in deze loyaliteiten men aankan...

Wanneer kinderen in de hulpverlening **doorverwezen** of overgeplaatst worden, is er telkens sprake van een 'breuk'. Hierbij kan het belangrijk zijn om te vermijden dat de kinderen zelf moeten kiezen. Eventueel zouden afscheidsrituelen kunnen helpen om de breuk te verwerken: "Ik word niet zomaar gedropt..." Het gaat in de hulpverlening vooral om het bewaken van de verhoudingen tussen mensen, van de relaties. Bij een overplaatsing van bewoners of wanneer medewerkers vervangen worden, is het belangrijk te zoeken naar manieren om de (verworven) loyaliteit op een nieuwe manier uit te drukken (geven en ontvangen van bewoners en medewerkers). Het is belangrijk te kijken of deze loyaliteit op een of andere manier 'door te geven' is tussen hulpverleners, eventueel via een ritueel of een formeel moment waarop de hulpverlening doorgegeven wordt.

Ongehoord vertrouwen

Tenslotte werd opgemerkt dat er steeds **hoop** is, dat de 'roulerende rekening' kan gestopt

worden, de spiraal doorbroken wordt door op zoek te gaan naar 'ongehoord vertrouwen'...

Hulpcontinuïteit als leidmotief van Integrale Jeugdhulp

Een inbreng van Jean-Pierre Vanhee³

In het gelijknamige artikel in het Vlaams tijdschrift voor Orthopedagogiek (VtvO, jg. 29, nr. 1, maart 2011) stelt Jean-Pierre Vanhee onder meer dat het hele instrumentarium van de Integrale Jeugdhulp (IJH) de mogelijkheid creëert tot meer hulpcontinuïteit, én dat deze hulpcontinuïteit een belangrijke onderliggende doelstelling is van de Integrale Jeugdhulp. Hij stelt dat in de hulpverlening (sethiek) **vertrouwen centraal** staat: *"Een sterke cliënt-hulpverlenersrelatie (draagt) sterk bij tot het herstellen van deuken en breuken in en van het hulpverleningsgebeuren. Het realiseren van hulpcontinuïteit wordt dan ook (sterk) beïnvloed door de kwaliteit van de opgebouwde relatie tussen cliënt en hulpverlener."*

Breuklijnen

Tijdens zijn presentatie op de studiedag van 26 oktober 2012 sprak hij in dit verband over de 'hernias' van de jeugdhulpverlening: door de toenemende specialisatie en verkaveling van het zorg- en hulpaanbod ontstaan er **breuklijnen** en 'carrousel's van de jeugdhulp. Vanuit wat de cliënten daarover zeggen pleitte hij onder meer voor een realistisch perspectief: niet alles overnemen van, noch alles overlaten aan de cliënt, voor een duidelijke en evenwaardige positionering van alle partijen in de hulpverlening en dus voorzichtig en doordacht omgaan met de

3 Jean-Pierre Vanhee was projectleider Integrale Jeugdhulp en is nu algemeen directeur van de Intersectorale Toegangspoort Integrale Jeugdhulp

machtsverhoudingen (bv. ont-schuldigende of beschuldigende diagnose), niet te snel doorverwijzen en iemand (trajectbegeleider, buddy, escorterende persoon, casemanager, vertrouwenspersoon, coach, bijstandspersoon of -figuur, gids, baken, ...) die het overzicht behoudt gedurende de hele periode van de hulpverlening.

Vooraf bij een **verwijzing** moet men oog hebben voor de continuïteit. Hij stelt dat een verwijzing vanuit het perspectief van cliënten gelsaagd is, *"wanneer de cliënt meteen naar de juiste dienst verwezen is; zijn verhaal en vraagstelling niet volledig opnieuw moet doen bij de andere hulpverlener; zo snel als nodig de hulp krijgt waar hij beroep wenst op te doen; ondersteund is naar behoefte om bij de andere hulp te geraken; weet wie zijn aanspreekpersoon is in afwachting van de start van de hulpverlening waar hij naar verwezen is; én wanneer er rekening gehouden is met het akkoord van de cliënt met de verwijzing naar het andere aanbod; het akkoord van de cliënt met de samenwerkings- en/of opvolgingsafspraken; het akkoord van de cliënt met de aard van de overbruggingshulp; het akkoord van de cliënt met de informatieoverdracht tussen de diensten en de wijze waar- op dit gebeurt."*

Gedeelde verantwoordelijkheid

Hulpcontinuïteit is een kwestie van **gedeelde verantwoordelijkheid**: *"Het is één van die kwalitatieve verbeteringen van de jeugdhulpverlening die slechts door samenwerking en gezamenlijk genomen beslissingen en uitgevoerde acties kan gerealiseerd worden."* Op de studiedag zei hij hierover: "Hulpcontinuïteit is een werkwoord, het is een engagement ten aanzien van de cliënt." Daarbij pleitte hij voor overzichtelijkheid en vereenvoudiging, betere wederzijdse kennismaking en gezamenlijke vi-

sieontwikkeling tussen voorzieningen aan de hand van projecten, procedures en praktijken, en leren via casusbesprekingen.

Continuïteit is (ook) voor de cliënt een gelaagd begrip: het heeft betrekking op de ganse levensloop van de cliënt en op het traject van de cliënt in de hulpverlening. Dit sluit aan bij het wetenschappelijk pleidooi voor meer vraaggestuurde, contextuele benadering van de jeugdhulp, met herstel van zelfregulatie en het activeren van sociale netwerken. Hierbij gaat men samen met de cliënt uitzoeken welke verschillende vormen van hulp of ondersteuning gewenst zijn en ervoor zorgen dat ze zo gecoördineerd mogelijk worden aangeboden.

Inzake **organisatie van de hulpverlening** pleitte hij voor flexibele inzetbaarheid en combineerbaarheid van modules en zorgvormen uit verschillende sectoren. Jeugdhulp met een hoge graad van ingrijpendheid wordt selectief ingezet (subsidiariteitsprincipe). De meest wenselijke hulp wordt zo vlug mogelijk aangeboden aan de cliënt (en zijn netwerk) en de dringendste en ernstigste behoefte wordt eerst ingevuld (dit zowel in een buitengerechtigde als gerechtelijke context). Eén multidisciplinair (elektronisch) dossier moet gecombineerd worden met vereenvoudigde administratieve procedures en de maximale betrokkenheid bij de regievoering van de cliënt moet op casusniveau gewaarborgd worden.

Een vitale coalitie

In dit verband sprak hij van een 'vitale coalitie' tussen formele (professionele hulpverlening uitgevoerd door beroepskrachten, collectief, publiek gefinancierd) en informele zorg (dienstverlening en ondersteuning die burgers onderling uitwisselen).

Werken aan continuïteit vanuit de praktijk van een Multifunctioneel Centrum (MFC) in de Bijzondere Jeugdzorg

Een bijdrage van Elke Schillebeeckx⁴

De vzw Sporen was een van de zeven door de overheid gestimuleerde proefprojecten om een "multifunctioneel centrum" (MFC) uit te bouwen. Dit gebeurde in twee fasen: van 2007 tot 2009 en vanaf 2010.

De start van het multifunctioneel centrum

Vanuit de vaststelling dat de huidige organisatie en regelgeving de flexibele en naadloze hulpverlening over de werkvormen heen belemmert, ontwikkelde men de idee om de muren tussen het begeleidingstehuis, het dagcentrum en de thuisbegeleiding te slopen. Het MFC vormt eigenlijk een dwarsdoorsnede van deze **drie werkvormen**, met diverse zorgmodaliteiten, zoals contextbegeleiding (trajectbegeleider komt wekelijks aan huis), individuele begeleiding (er is een individueel handelingsplan, met doelen op maat van de jongere en een individuele begeleider), dagbesteding (zowel schoolvervangend via bestaande projecten, als naschools of tijdens vakantieperiode in de leefgroep via een aangepast aanbod op maat van de jongere) en verblijf (in de leefgroep als crisisopvang of time-out (max. 14 dagen), als kort of lang verblijf, TCK (trainingscentrum kamerbewoning) en verdere uitgroei in BZW (begeleid zelfstandig wonen) voor pubers).

Op basis van de vraag van het gezin en de jongere ga je een aangepast, flexibel antwoord zoeken, wetende dat de vraag snel kan veran-

deren en er dus een nieuw antwoord zal nodig zijn. Hierbij kunnen jongeren **'schakelen'** van het ene model naar het andere. Je kan als het ware modaliteiten gaan activeren of deactiveren. Wat de regie betreft is er een regisseur op organisatieniveau en is er een regisseur op cliëntniveau. Deze laatste volgt de cliënt doorheen zijn traject. We spreken over 'interne regie', gebonden aan de cliënt: elk gezin heeft één trajectbegeleider van bij het begin tot het eind van de begeleiding (continuïteit voor het gezin), over 'interne regie' van de organisatie, die instaat voor het bewaken van de naadloosheid van de verschillende trajecten en voor de verbinding met de verwijzers. Daarnaast is er ook de 'externe regie', onder meer in de vorm van regelmatig regio-overleg.

Meerwaarde en aandachtspunten

Na twee jaar experimenteren blijkt dat een MFC heel wat **meerwaarde** kan bieden. Zo kan men vlugger op de bal spelen, is er grote betrokkenheid tussen de verwijzer, gezin en voorziening en is er grotere continuïteit in de hulpverlening, aangezien er 1 iemand is die je volgt doorheen het volledige traject (je moet je verhaal niet steeds opnieuw vertellen wat als belangrijk wordt ervaren). Toch blijken er nog enkele uitdagingen te zijn. Zowel naar organisatie, financiering als naar regelgeving is het opzetten van zo'n MFC niet steeds evident.

Ook de teams van Sporen zelf werden bevroegd over het MFC en ook hier waren tal van **positieve punten** te noteren: de trajectbegeleider blijft altijd dezelfde persoon, de mogelijkheid tot schakelen geeft rust bij gezinnen, er is meer inspraak en het gevoel van gelijkwaardigheid is

4 Elke Schillebeeckx is verbonden aan de vzw Sporen te Heverlee.

groter bij de gezinnen, de begeleiding is korter, je kunt vlugger op de bal spelen... Twee uitspraken van begeleiders om dit te illustreren: "Betrokkenheid van gezinnen is groter. Het is goed om te zien hoe de context gemotiveerd blijft om betrokken te worden binnen een begeleiding." En: "Vroeger werd een jongere residentieel aangemeld en meestal voor een langere periode. Als er nood is aan een korte residentiële opvang (time-out), kan hier nu ook op ingegaan worden. Dit maakt dat jongeren op langere termijn meer kans maken om terug thuis te kunnen wonen. Snel kunnen schakelen is een groot voordeel!"

Toch zijn er naast deze talrijke positieve punten ook nog enkele **aandachtspunten** voor de toekomst: overleg vraagt meer tijd, dus is er minder tijd voor het gezin zelf; men mag niet enkel overleggen over het gezin, maar ook mét het gezin; de terminologie van het MFC is (te) moeilijk voor de gezinnen; verslaggeving met verschillende afdelingen samen is niet altijd evident; medewerkers moeten flexibeler kunnen werken doordat men meer vraaggericht werkt...

Na de eerste evaluatie werd de schaalgrootte van het MFC opgetrokken en koos men bewust voor een nieuwe interne structuur. De vijf bestaande teams werden omgevormd tot drie nieuwe teams (met 10 à 12 personen). Dit komt de zorgcontinuïteit ten goede, want je hebt steeds een gans team dat het volledige gezin kent. Op deze manier heb je ook één vaste contactpersoon die aanwezig is in het team dat het gezin begeleidt. Men werkt daarenboven ook met één centrale wachtlijst voor de drie teams.

Hulpbronnen in het eigen leven

Het werkt beter om kinderen en jongeren te begeleiden naar een zinvol toekomstperspectief

als je zoveel als mogelijk de krachten en **hulpbronnen in hun eigen omgeving** mobiliseert. De cliënten zijn uiteindelijk de "experts van hun eigen leven": het gaat over hun leven, over hun toekomst. Hulpverlening is maar zinvol als cliënten hun eigen perspectieven kunnen terugvinden. Dit vraagt een voortdurende dialoog tussen cliënt en hulpverlener en een constant (her)formuleren van de hulpvraag in de gezinnen en via werkbegeleiding (maximaal gebruik subsidiariteitsbeginsel).

Continuïteit binnen de organisatie is een goede start, maar daarom is er binnen het ganse traject van de persoon en zijn omgeving nog geen continuïteit bereikt... Om dit mogelijk te maken zal men grootschaliger moeten gaan werken, misschien zelfs over de sectoren heen, maar steeds in functie van de cliënt! Op deze manier kan meer continuïteit gerealiseerd worden, zelfs met dezelfde middelen.

Persoonlijke Toekomstplanning voor personen met ondersteuningsnood

Dit deel werd uitgeschreven op basis van het verslag van Fanny De Langhe van de toelichting door Katrijn Callens van Plan vzw op de vergadering van de Ethische Commissie van 18 november 2010. Op de studiedag van 26 oktober 2012 werd de toelichting gegeven door Geertrui Vandelanotte van Plan vzw.

Plan vzw promoot persoonlijke toekomstplanning (PTP) in gans Vlaanderen. Oorspronkelijk richtte men zich op mensen met een echte beperking, die veranderingen wensen in hun leven. Nu focust men ook meer op psychiatrie en thuislozen. Katrijn Callens benadrukt dat het zeer belangrijk is dat de persoon zelf ook wil veranderen. Een verandering kan iets heel groot zijn (bv: alleen gaan wonen), maar dit kan ook een klein aspect zijn, maar voor hem wel fun-

damenteel (bv: meer vrije tijd kunnen invullen). Voor jonge kinderen komt de veranderingswens niet van het kind zelf, maar van de ouders. Deze ouders hebben vaak vragen rond de diagnose van hun kind en het feit dat ze niet weten waarvoor ze waar terecht kunnen. Dit is voor hen een hele verandering. Bij oudere kinderen regelen de ouders de zorg voor hun kind zeer goed, maar is er de angst wat er met hun kind zal gebeuren wanneer deze ouders wegvallen of de zorg niet meer aankunnen.

Netwerk

Je hebt de centrale persoon en personen rond die centrale persoon (zijn netwerk). Woon je als kind nog thuis, dan heb je een groter netwerk dan wanneer je in een instelling woont. Buren, leerkrachten, familie, schoolvrienden, collega's van de ouders, ... kunnen deel uitmaken van je netwerk. De ouders moeten echter een drempel over stappen, aangezien ze hulp moeten durven vragen. Plan vzw zoekt ook een vrijwilliger in de buurt die een engagement aangaat om dit proces op te volgen, en waarbij de centrale persoon zoveel mogelijk de regie in handen heeft.

De centrale persoon (met inbegrip van de ouders van minderjarigen) moet sterker gemaakt worden (empowerment) om zelfstandig de zaken te kunnen doen waar hij of zij over droomt (bijvoorbeeld eigen huis, kinderen krijgen,...). De persoon moet zijn eigen dromen kunnen realiseren. Cruciaal is dat deze persoon deze zaken niet alleen moet doen, maar dat hij of zij ondersteuning krijgt. Je hebt mensen rond je nodig om je eigen droom vorm te geven. De droom zal zo ook een andere invulling krijgen. In persoonlijke toekomstplanning zijn de personen rondom je zeer belangrijk. Hoe afhankelijker je wordt of bent, hoe meer je nood hebt aan deze personen. De idee om een netwerkkaart op te stellen, waarbij je een zicht krijgt op wie

belangrijk is (of was) voor de centrale persoon, kan een handig hulpmiddel zijn.

Rond de persoon wordt een groepje gevormd dat een keer per maand met de centrale persoon samenkomt op een plaats waar die persoon zich het beste voelt (bijv. thuis). In zo'n groepje heeft iedereen zijn eigen inbreng: zo zal de inbreng van een zus verschillend zijn van de inbreng van de moeder of een buur. Kan de centrale persoon niet spreken, dan vullen de andere leden van de groep dit in, maar het moet nog steeds over de centrale persoon gaan. Veel hangt af van de persoon en de beperking zelf. Belangrijk is dat de centrale persoon het gevoel heeft dat het zijn vergadering is. Dit kan resulteren in kleine dingen: als de persoon bijvoorbeeld graag gaat zwemmen, dan wordt dit open besproken en kunnen er afspraken gemaakt worden om hierrond acties te ondernemen.

Een actieplan

Door deze weg mét de centrale persoon af te leggen, kan men deze droom beter invullen, en vanuit de dromen, wordt er dan een actieplan opgesteld. Met dit actieplan, en alle personen die erbij betrokken zijn, zal men niet meer in de veilige cocon blijven: gaat het bijvoorbeeld over vrije tijd, dan zal men naar de plaatselijke vereniging gaan. Het is de bedoeling dat de groep mee nadenkt over het zwemmen, maar niet dat de hele groep samen gaat zwemmen.

PAB-assistenten komen ook naar de planvergaderingen. Op deze manier krijgen de ouders niet het gevoel dat ze helemaal alleen de toekomst van hun kind moeten organiseren. Binnen het actieplan is het belangrijk dat men zijn eigen netwerk betreft: zo kunnen bijvoorbeeld collega's van de ouders hun kennissen aanspreken, zodat de planmedewerkers meer op de achtergrond komen te staan en uiteindelijk kun-

nen wegvallen. Het is de bedoeling dat de kern van de groep blijft bestaan, ook al gebeurt het dat er mensen vertrekken, maar eveneens dat er nieuwe personen bijkomen. De ervaring leert dat de centrale persoon wel trots is op zijn 'eigen' groep of netwerk.

PTP bestaat niet enkel voor individuen die nog thuis wonen, ook binnen voorzieningen. Sommige dromen kunnen echter niet steeds binnen een bepaalde setting gerealiseerd worden. Hierbij moet men ook realistisch zijn. Ook al gaat het over de (soms onrealistische) dromen van de centrale persoon, toch moet de groep het geheel dragen; indien dit niet gebeurt, dan mislukt het proces. De toekomst wordt mee bekeken en uitgestippeld via de volledige groep (het netwerk) en niet meer via de centrale persoon alleen. Omdat de dromen van mensen vaak in hun geschiedenis verborgen zitten, kan het interessant zijn om bijvoorbeeld bij personen met een zware verstandelijke beperking fotoboeken aan te leggen met foto's van betekenisvolle personen en situaties. Dit fotoboek kan evolueren naar een levensboek.

Het is duidelijk dat continuïteit niet betekent dat je er altijd moet zijn! Continuïteit van zorg kan niet steeds gerealiseerd worden vanuit professionele zorgrelaties, maar de professionals zijn wel verantwoordelijk voor het feit dat iemand in zijn leefomgeving (= netwerkgroep) continuïteit kan ontwikkelen. Dit verlegt de focus. De context is heel belangrijk in de opbouw van de relaties van kinderen, maar de betekenis van een relatie is zeer verschillend van persoon tot persoon. Je kunt niet zomaar een relatie (of handelingsplan) doorgeven van de ene naar de andere persoon. De heersende praktijk is dat een team van opvoeders zorgt voor iedereen en voor alles. In de werking van Plan vzw werkt men met veel meer verscheidenheid: zo kan je bijvoorbeeld kleren kiezen samen met je zus, en zorgt je partner voor je lievelingseten.

Buiten de lijntjes kleuren

Misschien denken we te veel in uniforme lijnen en moeten we durven buiten de lijntjes te kleuren?